

Prediktory rozvoje posttraumatické stresové poruchy ve vztahu k profesnímu výběru.

PhDr. Jiří Klose - disertační práce

Předkládaná disertační práce navazuje na výzkumný úkol řešený v letech 2001 – 2005 „Stress and Psychological Support in Modern Military Operations“ v rámci NATO a také na projekt Ministerstva obrany ČR „Moderátory zdraví a zvládání stresu u účastníků misí“ z let 2005 – 2007. Účast v obou výzkumech byla nejen odborným východiskem pro předkládanou práci, ale výsledky byly zahrnuty do oficiálního dokumentu NATO, shrnujícím základní doporučení ve zkoumané oblasti. Empirické výsledky, prezentované na tuzemských i zahraničních konferencích se setkaly s pozitivním ohlasem a částečně byly využity jako podklad pro tvorbu českých norem v upraveném dotazníku „Stress profile“, vydaný v roce 2006 nakladatelstvím Testcentrum – Hogrefe.

Základním cílem práce bylo zjištění a zhodnocení prediktorů rozvoje posttraumatické stresové poruchy (PTSD). Nejen těch, kde o příčinných souvislostech není pochyb, ale i těch, jejichž vztah k rozvoji posttraumatické stresové poruchy je méně prozkoumán a mezi něž patří i sociálně psychologické otázky a oblasti, související s oborem psychologie práce. Autorovi šlo o ověření významu vybraných psychologických metod důležitých pro predikci PTSD a o zmapování výskytu PTSD u vojáků nasazených v misích a o rozlišení jednotlivých misí. Na základě porovnání výsledků před a po misi se pokusil určit klíčové prediktory rozvoje PTSD u českých účastníků. Dále se zajímal o rozdíl mezi obecnou populací uchazečů o vojenské povolání a profesionálními vojáky z hlediska predikce rozvoje PTSD.

V teoretické části předkládané disertace přehledným způsobem na základě zpracování světových literárních pramenů uvádí hlavní směry odborných názorů na PTSD (historie, epidemiologie, prevalence, etiopatogeneze, genetické a biologické a zdravotní faktory, vliv stresu). Detailněji rozebírá rizikové faktory PTSD (pre -, peri – i posttraumatické faktory) hlavně vzhledem k možné predikci rozvoje potíží. Pozornost také věnuje rizikovým faktorům spojených s bojovým stresem ve vztahu k pohlaví, rase nebo etniku, věku, psychiatrické anamnéze. Osobnostní nezdolnost, strategie zvládání, pocit kontroly situace (Hardinnes, Coping Strategies. Sense of Control), socioekonomický a vojenský status, sociální podpora, vystavení bojovému stresu, fyzická zranění, stresory v oblast rozmístění i během boje jsou dalšími okruhem témat, jež autor zpracovává s pomocí literárních pramenů.

V části, kde se podrobněji zabývá determinantami výkonu vojenské profese, pracovní zátěží (stresem), osobnostními konstrukty, které ovlivňují stres, se více zaměřuje také na sociálně psychologické aspekty, které výrazně modifikují průběh rozvoje PTSD, protože se uplatňují jednak na straně osobnosti (premorbidní osobnostní struktura ve vztahu k sociálnímu prostředí), jednak na straně traumatu. Není pochyb o tom, že pro rozvoj PTSD mají sociální aspekty (sociální podpora) po traumatické události rozhodující význam.

Proto kvalitně provedený výběr, jehož klíčovou částí je psychologické vyšetření, výcvik a příprava, dobré rodinné vztahy před odjezdem i zvyšování odolnosti ke stresu spolu s odbornou podporou v místě nasazení je důležitým předpokladem pro prevenci a řešení krizí v misích a je také podmínkou úspěšného zapojení po návratu do rodiny, do sociálních vztahů i do práce.

V teoretické části autor prokázal, že umí pracovat s literaturou, dobře se vyjadřuje, píše zajímavě a čtivě. K této části práce mám jen okrajové formální připomínky (např. překlepy str. 24,32,36,78,91, nejednotné psaní flašbek – flashback). Osobně mne zaujala pasáž, týkající se etiopatogeneze PTSD, ve které autor diskutuje vztah hodnot kortizolu, akutního a chronického stresu i změn jeho hladiny při rozvoji PTDS. Dovolí-li to časové i provozní možnosti, myslím, že by stálo za to, se této interdisciplinární problematice v budoucnu podrobněji věnovat. A to nejen proto, že by hladina kortizolu (hlavně změny jejího diurnálního kolísání) mohla sloužit jako dobrý ukazatel schopnosti nebo neschopnosti jedince zvládat stres, ale bylo by pravděpodobně možné posoudit hloubku PTSD i stav rekuperace u jednotlivých osob. (Vyžadovalo by to, ovšem intraindividuální sledování).

Ve výzkumné části práce, která vycházela z potřeb praxe a navazovala na výzkum v ostatních státech NATO šlo o zkoumání trendů rozvoje posttraumatické stresové poruchy u českých účastníků zahraničních misí. Protože je nutné co nejlépe ochránit vojáky vysílané do misí z medicínského i psychologického hlediska, je kvalitní zdravotní a psychologický výběr nezbytný. V předkládané studii šlo hlavně o to určit, které ze standardně používaných metod lze použít jako prediktorů této poruchy a tak zpřesnit diagnostiku. Kromě aspektů zdravotních jsou ve hře i aspekty ekonomické, forenzní i vojenské.

Bylo vyšetřeno celkem 7597 osob. Z toho 4913 osob - profesionálních vojáků žádajících o zařazení do zahraničních misí, bylo zařazeno do experimentální skupiny a jako kontrola sloužila skupina 2684 žadatelů o vstup do armády. Profesionální vojáci byli skupinou více homogenizovanou, s užším věkovým rozpětím i motivačním rámcem a vlastní měření bylo provedeno na osobách vysílaných do Kosova (mise KFOR), do Iráku, i Afgánistánu (mise ISAF). Uchazeči o vstup do armády byli skupinou méně homogenizovanou, s větším vzdělanostním i motivačním spektrem a se širším věkovým rozpětím.

Všichni byli vyšetřeni speciálně sestavenou sadou psychologických diagnostických metod a podrobili se klinickému rozhovoru před odjezdem na plánovanou zahraniční misi. Po návratu z misí byli cíleně psychologicky vyšetřeni se zaměřením na detekci symptomů PTSD. Pro potřeby výzkumu byla sbírána a vyhodnocována data, která zahrnovala demografické údaje, vyšetření kognitivních funkcí, výkonnost v modelovaných zátěžových podmínkách, osobnostní strukturu a po návratu z mise symptomy PTSD jak pomocí dotazníků tak i řízeným klinickým rozhovorem.

Výsledky 4913 byly statisticky zpracovány pomocí neparametrických metod (Mann-Whitneův test, Spearmanova korelační analýza) protože distribuce dat neodpovídala Gaussovu rozložení. Bylo prokázáno, že vybraná kombinace psychologických testových i dotazníkových metod spolu s metodou řízeného klinického rozhovoru byla zvolena správně a lze na jejím podkladě predikovat symptomy PTSD. Navíc, jsou srovnatelné se zahraničními postupy, takže je lze použít v případě sdílení informací, nebo při výběru do společných zahraničních jednotek.

Hodnoty symptomů PTSD u českých vojáků se ukázaly být srovnatelné s hodnotami v zahraničních studiích. Průměrná hodnota symptomatiky posttraumatické stresové poruchy byla 8% , nejvyšší v Afgánistánu (11%), V Iráku a Kosovu srovnatelné (5,98 a 6,8). Ženy skórovaly ve všech hodnotách zvyšujících pravděpodobnost rozvoje dynamiky PTSD výše než muži.

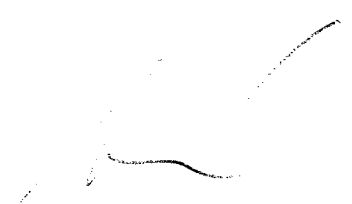
Výzkum nepřinesl průkaz žádného nového prediktoru PTSD, bylo potvrzeno, že stejně jako v jiných zemích se vedle faktorů jako je věk, pohlaví, inteligence, schopnost řešit problémy ve stresu, osobnostní struktura, vyzrálost životních postojů a motivace je klíčové vlastní konkrétní trauma či stres. Na základě výsledků lze tvrdit, že určité osobnostní rysy, jako je schopnost porozumět situaci, důvěra ve vlastní schopnost situaci zvládat, chápat smysl úkolu apod. jsou velmi důležitými faktory ve vztahu k rozvoji komplikací po prožitém válečném traumatu.

Výsledky prokázaly, že experimentální a kontrolní skupina se liší v řadě ukazatelů z hlediska pravděpodobnosti rozvoje symptomatiky PTSD. Na rozdíl od skupiny profesionálních vojáků jsou uchazeči o vstup do armády skupinou méně homogenní, jsou věkově mladší, mají nižší intelekt i nižší hodnoty ve výkonnosti v psychických funkcích v zátěži, mají vyšší skóre v neuroticitě, vykazují nižší rezistenci vůči stresu, nižší motivaci k účasti v zahraničních misích. Výsledky podtrhávají nutnost psychologického výběru žadatelů do misí, jinak by počet osob se symptomy posttraumatické stresové poruchy pravděpodobně výrazně stoupl, se všemi důsledky zdravotními, sociálními i ekonomickými.

K výzkumné části práce, kterou považuji za velmi důležitou z praktického hlediska, nemám výhrady, pokud jde o metodologické zpracování. Byly zformulovány hypotézy, zvoleny a dostatečně popsány zkoumané soubory, použité metody i zvoleno adekvátní statistické zpracování. Pokud mám nějaké připomínky, tak spíše formální a zejména, pokud by měl autor v úmyslu výsledky publikovat (a myslím, že by měl) stálo by za to zvážit, zda by nebylo vhodnější – pro lepší přehlednost výsledků - uvedené tabulky, ve kterých prezentuje zpracované výsledky buď detailněji okomentovat v textu (včetně vysvětlení zkratk), nebo je dát do příloh a v rozboru výsledků a diskusi na ně odkazovat. Myslím, že by tato změna umožnila rychlejší a lepší orientaci v textu.

Závěr: Práci hodnotím jako velmi kvalitní, splňuje požadovaná kritéria a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze 21.4.2009

doc. MUDr. Helena Macháčová, CSc.